

BARATZIART, DURANAKO SEMEA

Donostia, 1985-XI-29

E. Knörr

1784an argitaratu zen Baionan *Guiristinoqui bicitceco eta hiltceco moldea* liburua, ondoko urteetan beste hamabost aldiz gutienez plazaratuko zena (1). Bi arazo izan dira obra honen inguruan: bata, nor zen egilea; eta bestea, egilea ez, baina moldatzaile aritu zen Baratziart nongoa genuen.

Lehen koskari dagokionez, garbi zegoen Baratziart ez zela liburuaren egilea izan. Hori berak aitortzen du hitzaurrean, gero Urquijok, Daranatzek esana zuzenduz, oharraraziko zuenez. Izan ere, hauxe dio Baratziartek hitzaurre horretan:

“...eta ez nintzen orai ere obra huni lotcera menturatuco, Aphez jaquintsun eta saindu beçain escualdun garbi içatu den Erretor khar-tsu baten escuarazco consideratione batçuc ez banindute animatu” (2).

Francisque Michel-ek egiletasunaz zerbait idatzia zuen:

Guiristinoki biciceco eta hilceco Moldea... publié par Baratzart...
L'éditeur de ce très-bon livre, Baratzart” (3).

Ez dakigu nor den Baratziartek moldatu zuen eskuzkribuaren egilea. Dena dela, testua *Meditacione cerurat heltceco baitez padacoac* deitzen zen (4).

---

(1) Lafittek, “La littérature basque” artikuluan, 17 argitaraldi izan zirela dio. Vinsonek 15en berri ematen du, eta Jon Bilbaok 16rena.

(2) Urquijok dakar pasarte hau eta iruzkinak egiten ditu, “Notas de bibliografía vasca”, 325-327. Daranatzek artikulua, “L’auteur de *Guiristinoqui bicitceco eta hiltceco moldea*”, 54-55.

(3) Francisque Michel, 512. Horrela ematen du Michelek titulua, segur aski 1841z geroko argitaraldiren bat zuelako. Dirudienez, Urquijo ez zen ohartu Michelen hitzak, “prêtre, ancien curé” e.a., Baratziartek euskaraz esan zituenak zirela.

(4) Michel, 512-513. Vinson, 235 eta 582. Urquijo, 327. Lafitte, “La littérature basque”, 149. Eskuzkribuaren egilea kostatarra zen, nolana ere, Ziburuko edo Donibanekoa.

Goazen orain bigarren arazora, hots, Baratzarten sorlekura (eta, horrekin batera, sorturtera). Duvoisin kapitainaren anaiak, C. Duvoisin apaizak, bere *Vie de M. Daguerre, fondateur du Séminaire de Larressore, avec l'histoire du diocèse de Bayonne* liburuan (1863), bi aldiz aipatzen du Baratzart. Bigarreanean, 511. orrialdean, hauxe dio:

“André Baratciart naquit à Duvana, diocèse de Calahorra, en Espagne. Son père, Pierre Baratciart, était de Larressore...” (5).

C. Duvoisinek sorlekua gaizki jaso ote zuen? Ala moldiztegi hutsa izan zen, *r* behar zen lekuan *v* ezarri zutelarik? Nolanahi ere den, sorlekuaren izkutuak orain arte irau du, herriaren izenak beste aldaera bat hartuz, *Duvanno*, segur aski Daranutzen 1907ko artikuluatik (6).

Villasantek eskatuta, Durangon miatu ziren urte haietako bataio liburuak, baina alferrik (7). N. Altzola liburu-aztertzaile nekaezinak izan zuen lehendabizikoz susmoa, ez ote zen *Durana* Baratzarten sorlekua. Bere alde zuen Arana jesuitaren idazleen lerrokadan irakurtzen dena:

“...el cura basco-alabés y seminarista de Larressore Don Andrés de Baratziart” (8).

Nire merezimendua, hortaz, oso urria da: altxorra eriden dut, bai, baina mapa ezin zehazkiago marratua (eta bestek okerreko mapak erabili ondoren).

Duranako eliz paper zahar guztiak bezala, garai hartako bataio liburuak Gasteizko Apezpikutegian aurkitzen da. Honela dio, gureari dagokionez:

“En treinta de Noviembre de mill setezientos y quarenta i un años baptize io el infra escrito, Cura y Beneficiado de la Iglesia Parroquial de el lugar de Durana a un niño a quien puse por nombre Andres Bicente; el q. nazio segun declaracion jurada qe. en esta razon hizo su padre a las dos horas de dho. dia poco mas, o menos, hijo lexmo. de Pedro de Baraciarte natural de la villa de Miranda de Ebro y de Maria Manuela de Larralde su lexma. muger natural de la villa de

---

(5) Duvoisin apaizaren ponte-izena, *C* hasierako letraz soilik ezagutzen duguna, zein da? Baratzart 304-305. orrialdeetan aipatzen du lehen aldiz. [César Duvoisin da. Aline Roby andereari esker jakin dut gero.]

(6) *Duvanno* aldaera eman da gehienik. Ikus Lafitte, *Eskualdunen Loretegia*, 112. orr.; Villasante, 110. orr. lehen argitaraldian, eta 112. bigarreanean. Bigarren honetan Villasantek Altzolaren susmoa jasotzen du: “¿O Durana (Alava)?”. *Enciclopedia General Ilustrada del País Vasco*, Lit. I, 293, eta Diccionario, s.v.; Onaindia, 260; *Erroldeak*, 28. orr., *Duvanno* bigarren deitura bihurtzen du, non kasuan, menturaz Lafitteren *Eskualdunen Loretegitik* gaizki ulertua.

(7) Villasante, lehen argitaraldia, 110. orr.; bigarrena, 112.

(8) Arana, 92. Altzola, “¿Dónde nació Baratciart?”

Durango residentes en este lugar de Durana. Aguelos paternos, Pedro de Baraciarte natural de el lugar de Santengracia Provincia de Navarra y Cathalina de San Martin su lexma. Muger natural de la villa de Larra soro en el reino de Francia y Provincia de Lapurdi va. [= vecina] de dha. villa. Maternos Juan de Larralde natural de Antezana de Alava y Margarita de Reca su lexma. muger ya difuntos natural [sic] de dicha villa de Larra soro residentes que fueron de la villa de Azcoitia; fue su padrino Dn. Martin Saenz. de Buruaga cura y servidor en la igl. parroq. de el lugar de Retana, y natural de el lugar de Ondategui y por ser verdad lo firme dho. dia mes y año ut supra.

Dn. Franc. de Gamarra” (9).

Sorlekuaren izkutua argitzeaz gainera, jakina, bataio agiriak sorturtea zehazten du: 1741. Gogora dezagun zenbait data proposatuak zirela: 1738, 1741, 1742, 1743. Lafitte, 1964ko bere artikuluan, ez zebilen oker (10). Eguneko donearen izena eman zioten haurrari eta hori erabiliko zuen.

Durana eta Antezanako eliz paperei esker, Baratziarten famili zuhaitza eratu ahal izan dugu, bere hutsuneak gorabehera, argibide aski ematen duena (ikus). Baratziarten aita teilagina zen, Daranatzen berrien arabera (11). Horren frogarik ez dugu aurkitu paper horietan, agian teilagintza lanbide preziatua ez zelakoz. Baina oso nabarmena da ahaide guztiak edo gehienak mugaz harunzkoak zirela jatorriz. Aski dugu deiturak ikusi: zuhaitz horretan ageri direnez gain, horra *Urcudoy*, (*H*)*Odi*, *Alquerdi* (nahiz hau berez Zugarramurdiko auzoa den), e.a. Esan ere espreski esaten da maiz: “franceses”, “vecinos que fueron de Azcain, Provincia de Labort, Reino de Francia”, “naturales de Larresoro en el Reyno de Francia” (12).

---

(9) Gasteizko Apezpikutegia, Artxiboa. *Durana 8. Libro de bautizados*.

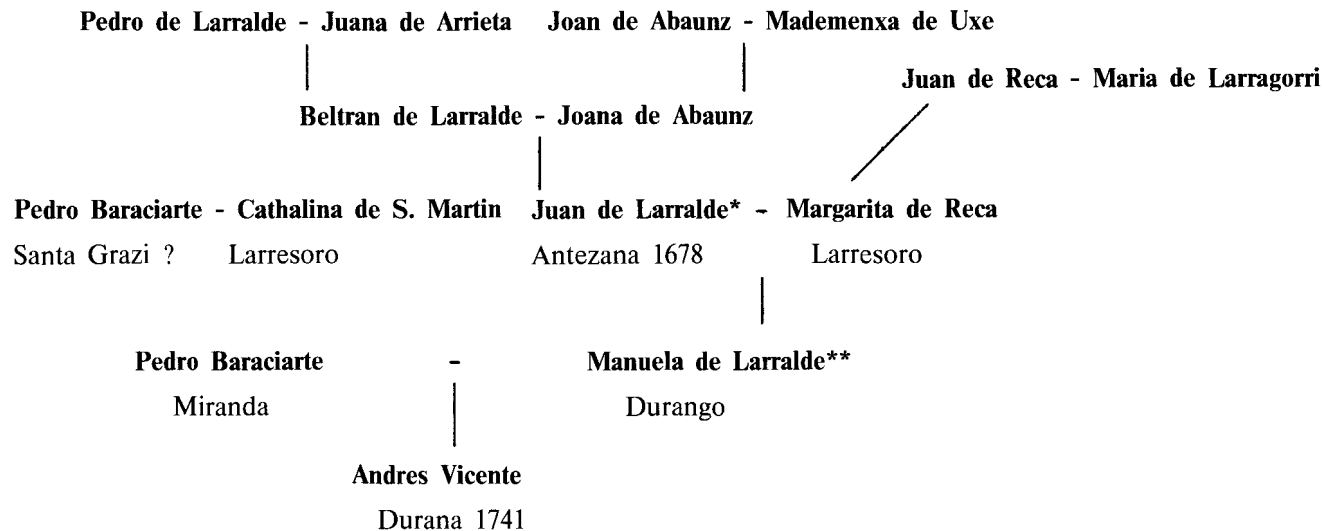
(10) Lafitte, “La littérature basque”, 149. orr.

(11) Daranatz, “L’auteur de *Guiristinoqui bicitceco moldea*”, 54. orr.

(12) Ikus, batez ere, Antezanako bataio liburuak, orobat Gasteizko Apezpikutegian. Bidenabar, harrigarria da Baratziarten bataio agirian “Santengracia Provincia de Navarra” hori. Guk dakigula, behintzat, ez da horrelakorik Nafarroan. Juberu (egungo La Rioja probintzian) aldeko Santa Engracia ote? Zuberoako Santa Grazi?

BARATZIARTEN FAMILI-ZUHAITZA
(Zenbait izenen azpian, sorlekua eta sorturtea)

210

* Anaia gazteagoak: Pedro 1680. Pedro Pablo 1682. Diego 1685.

** Ahizpa zaharragoa: Joana, Antezana 1703.

EUSKERA - XXXI (2.a dia)

Ekar ditzakegu eskualde haietako lanbide berezi horren zenbait leku-kotasun. Martin Harriet euskal gramatikagilearen aitak teileria handiak zituen Espainia aldean, Haristoyk dioenez, eta Larresoroko gazteria joaten zen Espainiara teilak egitera (13). Ezaguna da, bestalde, Landazuri historigileak (1730-1805) honetaz idazten duena:

“Fuera de las expresadas hay en todo el territorio y jurisdiccion de Alava muchas fábricas de *Teja*, *Ladrillo* y *Adobes* de que se siguen particulares utilidades al pais con el motivo de la construccion de edificios; pero tan solamente presta el terreno de Alava la materia, pues los fabricantes son del Reyno de Francia en lo perteneciente á la de teja y ladrillo, empleándose en la de adobes muchos de los naturales del pais” (14).

Eta aipa dezagun, azkenik, Errioxako Bastidan, Erremelluriko upelategian, gordetzen den teila, zeinetan, 18. mendekoa dirudien idazkeran, honako hau irakurtzen da:

“hemengo adarailu / gucien conduya da / hirur milla eta / seyehun eta [*ongi ikusten ez den hitza*]” (15).

Zorigaitzoz, ordea, ez dut aurkitu Duranan ez Antezanan lantoki horien arrastorik. Duranako Udaletxean eta Duranako eta Antezanako eliz paperetan bederen ez zait deus agertu. Agian agertuko da Antezanako edo oraintsu arte udalerrri-buru izan den Forondako udal- edo auzo-artxiboan. Baina Lz. de Guereñuren leku-izenetan *Bustina* deritzan soroa dugu, Antezana-Mandoianan, 1715ean; *Bustinsuloa* eta *Bustinsuloeta* izenekoko Antezanan, 1691ean; eta han bertan, agian leku berbera, *Bustinzuloeta*, 1803an, eta *Bustinzulueta*, 1682an, azken hau mugakide den Lopidanan ere sartua (16).

Belaunaldi batetik bestera lekuz aldatzea maiz gertatu arren, esan behar da Baratzarten ahaideak eta arbasoak bi herrietako bizi-giroan partaide ikusten ohi ditugula. Duranan, adibidez, gure Baratzarten aita 1742an ari da errosarioko kofradian kontu-hartzaile, nahiz idazten ez dakien: “y para que conste firmo el dho. señor cura [Francisco de

---

(13) Haristoy, *Recherches* 266. Orobat *Les paroisses* II, 50. Ikus liburu honetan Jacques Harrieten aipamena, Baratzart bezala Calahorrako elizbarrutian sorturiko apaiza, 49-50.

(14) Landazuri, 179.

(15) Teila hori Haroko Contreras zaharki-saltzailearen dendan erosi zen, duela zenbait urte. Argazki bat Euskaltzaindiaren Azkue Liburutegian ikus daiteke.

(16) Lz. de Guereñu, 220.

Gamarra] y no dho. mayordomo [Pedro de Baraciarde] porque dijo no saver firmar” (17).

1746z gero, aldiz, ez da ageri Baratzart familiaren aztarnarik Duranan. Orduko joanak ziren, menturaz, Lapurdira. Larresoroko apaizgaitegian sartu zen Baratzart mutikoa eta 1767an apaiztu. Jakina, hau Larresoron sartu baino lehen, aita beste nonbait bizi zitekeen, beste lantoki iragankorren bat eraikita. Nolanahi ere, Larresoron apaiztu zen Andres Baratzart 1767an eta bertako irakasle izan zen, Granadako Dukearen haurren maisu izendatu zuten arte (18). Uztaritzera itzuli ondoren, erretoorde egin zuten eta 1785ean Baionako elizbarrutiko idazkari nagusi. Iraultza garaian erbestean egonik, Uztaritzera berriro itzulia, “prêtre habitué” (zer esan nahi du honek?) eta latin-irakaslea izan zela dio Lafittek (19). Bertako Bourg-Suzon auzoan, *Txikirbeit*a etxean, 1826ko Azaroak 26, hil zen (20).

BIBLIOGRAFIA

- ALTZOLA, N. (Hermano Valentín Berriochoa): “¿Dónde nació Baratzart?”. *Boletín de la Sociedad Vascongada de los Amigos del País* 21 (1965:2), 247.
- ARANA, JOSE IGNACIO: “Reseña histórica de la literatura cántabra o bascongada”, in Henao, *Averiguaciones de las antigüedades de Cantabria*, Tolosa 1895, 6. liburukia. 92. orr.
- BILBAO, JON: *Eusko Bibliographia*. Donostia, 1970z geroz.
- DARANATZ, J. B.: “L’auteur de *Guiristinoqui bicitceco eta hiltceco moldea*”. *Revista Internacional de los Estudios Vascos* 1 (1907), 54-55.
- DARANATZ, J. B.: “Baratzart, éditeur du *Guiristinoqui bicitceco eta hiltceco moldea*”, in *Curiosités du Pays Basque*, Baiona 1927, II, 244-246.
- DUVOISIN, C.: *Vie de M. Daguerre, fondateur du Séminaire de Larressore avec l’histoire du diocèse de Bayonne*. Baiona 1863, 304-305 eta 511. orr.
- Enciclopedia General Ilustrada del País Vasco*. Literatura, I, Donostia 1969, 293-294. Diccionario, 1976z gero, s.v.

---

(17) Duranako *Libro de la Cofradía del Rosario*, halaber Gasteizko Apezpikutegian.

(18) Non jardun zuen Baratzartek Dukearen haurren maisu? *Espasa* enziklopediaren arabera, titulua Juan de Idiaquez Eguiari pasa zitzaion 1729an (ikus s.v. *Granada*, 1042. orr.). Enziklopedia berean, s. v. *Idiaquez*, esaten zaigu zestoarra zela Juan de Idiaquez, eta 1728an “grande de España” bihurtu zela.

(19) Lafitte, “La littérature basque”, 148.

(20) *Id. ib.*, 149. Ikus, gainera, Baratzart aipatua, Uztaritzeko batzarre batetan, 1789an, Itcheverryren artikuluan, 120. orr.

- Erroldea = Euskeraz idatzitako erlijio-liburuen erroldea / Catálogo de libros religiosos escritos en euskera*. Euskal Parlamentua, Gasteiz 1983, 28. orr.
- ETCHEVERRY, MICHEL: "A Ustaritz en Avril 1789". *Eusko Jakintza* 2 (1948:1), 115-128.
- GARATE, JUSTO: "En torno a Baratziart. Un enigma bibliográfico". *Boletín de la Sociedad Vascongada de los Amigos del País* 19 (1963:3), 221-225.
- GARATE, JUSTO: "Complemento al enigma de Baratziart". *Boletín de la Sociedad Vascongada de los Amigos del País* 22 (1966:2), 269-270.
- HARISTOY, PIERRE: *Recherches historiques sur le Pays Basque*. Baiona 1883-1884. Facsimile, Marseille 1977.
- HARISTOY, PIERRE: *Les paroisses du Pays Basque pendant la période révolutionnaire*. Pabe 1895-1901. Facsimile, zenbait eranskinekin, Baiona 1982.
- LAFITTE, P.: *Eskualdunen Loretegia*. Baiona 1931, 112-114.
- LAFITTE, P.: "La littérature basque dans l'ambiance d'Ustaritz". *Gure Herria* 36 (1964:3), 147-154.
- LANDAZURI, JOAQUIN J.: *Historia civil de la M. N. y M. L. Provincia de Alava*. Gasteiz 1798, 179.
- LOPEZ DE GUEREÑU, GERARDO: "Toponimia Alavesa", hirugarren lerrokada, *Anuario de Eusko-Folklore* 18 (1961), s. v., 220.
- MICHEL, FRANCISQUE [François-Xavier Michel]: *Le Pays Basque*. Paris 1857, 512-513.
- ONAINDIA, SANTIAGO: *Euskal Literatura*. I. Bilbo 1972, 260-261.
- URQUIJO, JULIO: "Notas de bibliografía vasca... VI. Baratziart no fue el autor de *Guiristinoqui biciteceo eta hiltceco moldea*". *Revista Internacional de los Estudios Vascos* 2 (1908), 313-336.
- VILLASANTE, LUIS: *Historia de la literatura vasca*. Lehen argitaraldia, Bilbo 1961, 110; bigarrena, Burgos 1979, 112.
- VINSON, JULIEN: *Essai d'une bibliographie de la langue basque*. Paris 1891. [*Complément et supplément*, Paris 1898.] Ikus orain facsimile, Donostia 1984, Mitxelenaren hitzaurrearekin eta Urquijok utziriko ohar ugariekin. 231 orrialdetik aurrera dakartza Vinsonek bere berriak eta 581-582. orrialdeetan erantsi zituenak.

ERANSKINTXOA

Artikulu hau moldiztegian zela, Haristoyk *Les paroisses...* liburuan egiten duen beste aipamen bat ez dudala sartu konturatu naiz. Hona: "Jean Baratziart, fils de Jean B. et de Marie de Bidegaray, né le 11 avril 1746 à Dax, [ordonné] en juin 1770: secrétaire de Mgr de Villeveille, évêque de Bayonne, éditeur, croit-on, et non auteur des *petites méditations* en basque intitulé *Meditacione çerurat heltceco baitezpadacoac (Méditations nécessaires pour arriver au ciel)* M.DCC.LXXXII. Fidèle à sa conscience, l'abbé Baratziart ne voulut pas apostasier et préféra émigrer

en 1790. A son retour d'Espagne, il s'établit comme professeur libre à Ustaritz, où il mourut le 9 novembre 1826". Ikus liburu hori, II, 44. orr.

Bestalde, E. Goihenetxeri esker jakin ahal izan dut "prêtre habitué" direlakoak elizaren batetan aritzen direla, fundazio batetatik beren aloge-ra jaso. Hala ere, fundazioak egotz dakizkieke "prêtre habitué" ez direnei. Ikus M.J.***, *Traité du gouvernement spirituel et temporel des Paroisses*, Paris 1769.